

PAPER DETAILS

TITLE: FOLKLOR DERLEMELERİNDE KARSILASILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

AUTHORS: Recai BAZANCIR

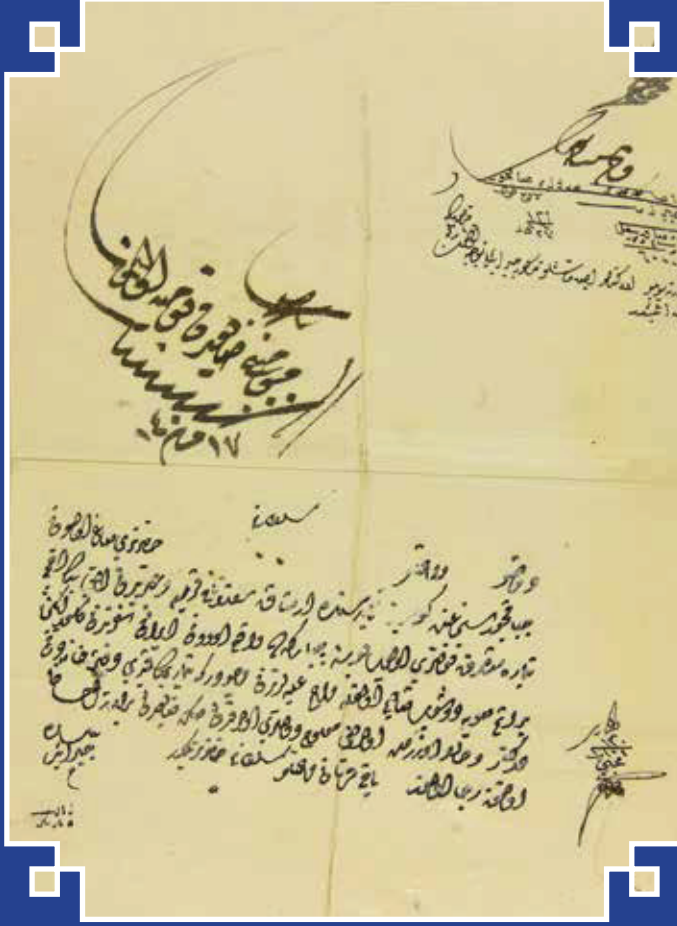
PAGES: 99-114

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/549264>

BİNGÖL ARAŞTIRMALARI

DERGİSİ

THE JOURNAL OF BINGOL STUDIES

Yıl 3, Sayı 1, Temmuz 2016

BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF BINGOL STUDIES

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Yıl / Year: 3 Cilt / Volume: 3 Sayı / Issue: 1
Temmuz / July 2016

BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF BINGOL STUDIES

Yıl / Year: 3 Cilt / Volume: 3 Sayı / Issue: 1
Temmuz / July 2016

Onursal Editör / Honorary Editor

Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK

Editör / Editor

Prof.Dr. Orhan BAŞARAN

Editör Yrd. / Co-Editor

Prof.Dr. Abdulkaki ÇETİN – Yrd.Doç.Dr. Ömer TOKUŞ – Yrd.Doç.Dr. İsmail NARİN

Sayı Editörü / Editor of Issue

Yrd.Doç.Dr. Nevzat KELEŞ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Editor

Müslim AYYILDIZ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü / Advertising and Public Relations Manager

M. Emin YETİŞİR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Abdullah BAYRAM (Nişantaşı Ünv.),
Prof.Dr. Hüseyin Hüsnü GÜNDÜZ (İstanbul Yeni Yüzyıl Ünv.),
Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.),
Doç.Dr. Abdulmuttalip ARPA (İstanbul Sabahattin Zaim Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Abdulhakim BEKİ (İstanbul Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. İsmail NARİN (Bingöl Ünv.), Dr. Adil BOR (DİB Haseki Eğitim Merkezi)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof.Dr. Abdulkaki ÇETİN (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Abdullah ÇELİK (Harran Ünv.),
Prof.Dr. Abdullah DİKEN (Konya Necmettin Erbakan Ünv.), Prof.Dr. Ahmet GÜRBÜZ (Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Cemalettin ERDEMCI (Siirt Ünv.), Prof.Dr. Eşref TAŞ (TBMM),
Prof.Dr. Gıyasettin ARSLAN (Fırat Ünv.), Prof.Dr. H. İbrahim BULUT (İstanbul Ünv.),
Prof.Dr. Hikmet TAN (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Ünv.),
Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.), Prof.Dr. Muhsin HALİS (Sakarya Ünv.),
Prof.Dr. Nazım HASIRCI (Dicle Ünv.), Prof.Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Ramazan SOLMAZ (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Sahip BEROJE (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),
Prof.Dr. Yılmaz BİNGÖL (Yıldırım Beyazıt Ünv.),
Doç.Dr. Abdullah TAŞKESEN (Sakarya Ünv./ Bingöl Ünv.), Doç.Dr. Abdulhakim KOÇİN (TBMM),
Doç.Dr. Enver ARPA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.), Doç.Dr. Metin YİĞİT (Dicle Ünv.),
Doç.Dr. Mustafa KIRKIZ (Bingöl Ünv.), Doç.Dr. Nusrettin BOLELLİ (Bingöl Ünv.),
Doç.Dr. Vehbi TÜREL (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Abdulnasır SÜT (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Ahmet KAYINTU (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. İsmail NARİN (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Sezay KÜÇÜK (Sakarya Ünv.),
Abdullah DEMİR (BOA)

Sayı Hakemleri / Referee Board of This Issue

Prof.Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Ünv.), Doç.Dr. Seyit Battal UĞURLU (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Abdülaziz KARDAS (Van Yüzüncü Yıl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Erkan AVŞAR (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Metin EREN (Van Yüzüncü Yıl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Ercan ÇALIŞ (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Ömer SARAÇ (Ondokuz Mayıs Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Cafer ÖZDEMİR (Ondokuz Mayıs Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Yılmaz Irmak (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Mehmet Özger (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Naim DÖNER (Bingöl Ünv.), Yrd.Doç.Dr. Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),
Yrd.Doç.Dr. Sırrı TİRYAKİ (Bingöl Ünv.)

Bingöl Araştırmaları Dergisi, yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları yayıncı kuruluşa ait olup, izinsiz, kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama aktarılamaz.

Bu dergi, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin ilmi katkısı ve Bingöl Belediye Başkanlığı'nın desteğiyle yayımlanmaktadır.

ISSN: 1309-369X

Dizgi ve İçdüzen: Ankara Dizgi Evi

Baskı: Ankamat Mat. San. Ltd. Şti.

Birinci Basım: Aralık 2017

Derginin Yönetim Yeri

İstiklal Mah. Mithat Paşa Cad. Ağaoğlu Pasajı No:9 Kat 1/4 Ümraniye/İstanbul

e-posta: bingoldergisi@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

TAKDİM /Yücel BARAKAZİ	5
EDİTÖRDEN /Orhan BAŞARAN	7
SAYI EDİTÖRÜNDEN /Nevzat KELEŞ	9
Mehmet Şirin AYIŞ ŞEYH AHMED ÇAPAKÇURÎ VE MEKTUPLA İRŞAD ÖRNEĞİ	11
Ferhat APUHAN KIBRIS MESELESİ VE BİNGÖLLÜ KIBRIS GAZİLERİ’NİN NAZARIYLA 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI -I-	35
Yılmaz IRMAK BİNGÖL GELENEKSEL ÇOCUK OYUNLARI	67
Nebi BUTASIM BİNGÖL “ARAKONAK” HALÇALARINDAN BAZI ÖRNEKLER	87
Recai BAZANCİ FOLKLOR DERLEMELERİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	99
Ferhat ÇİFTÇİ AYDIN AFACAN’IN “METRUK ŞEHİR” ŞİİRİNDE MEKÂNSAL POETİKA	115
Ahmet ÖZDEMİR KİTAP TANITIMI	125

FOLKLOR DERLEMELERİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Recai BAZANCİR*

Özet

Bu çalışmanın amacı, Van merkez, Gürpınar ve Özalp ilçeleri, Mardin merkez ve Kızıltepe ilçesi ile Bingöl yöresinde geçmişten günümüze dek süren sözlü gelenek ürünlerinden bir kısmını muhitin sosyal yapısını da göz önünde bulundurarak değerlendirmektir. Yörelerde konuşulan, Türkçe, Arapça, Kurmanci ve Zaza'ca lehçelerinden halk hikâye ve masallarına yönelik örnekler Türkçe'ye çevrilerek sunulmuştur. Buna ek olarak, kuramsal yaklaşımların ve masal ile diğer sözlü halk ürünlerinin anlatıcı-derleyici ekseninde karşılaşılan güçlüklerini ve bu güçlükler karşısında üretilen çözümlemelerin, bu alanda yetkin bilim insanlarının görüşleri ile bize aktarılması amaçlanmıştır. Bölgede çok zengin efsane, masal ve fıkra anlatım geleneğinin varlığı gözlenmiştir. Bu sözlü gelenek ürünlerinin, bize kadar ulaşan halk anlatıları üzerinde tesiri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Fıkraların, masalların ve halk hikâyelerinin icra bağlamında önemli bir kurumsal yapı olduğu karşımıza çıkmaktadır. Kahvehanelerin ve aile meclislerinin yörede anlatı geleneğinin oluşmasında ve sürdürülmesinde önemli bir etkisi vardır. Aktarımlar genellikle bu mekânlarda hayat bulmaktadır. Makalede referans olarak gösterdiğim kaynaklar ve bilim insanları, "Derlemelerde Karşılaştığım Güçlükler" başlığı altında verdiğim, derleme metodolojisi yöntemlerini uygularken karşılaştığım sorunlarda bana ışık tutmuşlardır. Masa başı çalışma yöntemleri ve teorik kuramların bize kazandırdıkları yadsınamaz. Fakat bu bilgiler dışında, sahaya inince gördüklerimiz farklılık arz edebilmektedir. Farklı inançların, etno-folklorik öğelerin, çeşitli dil ve lehçelerin bulunduğu doğu ve güneydoğu illerinde, bu zengin kültürel değerlere sahip anlatıcılara ulaşmak, yörede mevcut bulunan hikâye ve masal birikimini gün yüzüne çıkaracaktır. Özellikle kültürel anlamdaki farklılıklar, derlemecilere kuramsal anlamda çeşitlilik sunması bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Derleme, Gelenek, Sözlü gelenek ürünleri, Yöntem, Kuram

PROBLEMS ENCOUNTERED IN FOLKLORE COMPILATIONS AND SOLUTION RECOMMENDATIONS

Abstract

The aim of this study is to assess several of verbal-traditional products that has taken place from past to present in Van City Central, Gürpınar and Özalp Town, Mardin City Central and Kızıltepe Town and Bingöl Locality, by considering social pattern of surroundings. Samples devoted to folk stories

* Okutman, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (recaibazancir@yyu.edu.tr).

and tales in Turkish, Arabic, besides, Kurmanci and Zazaki dialects were presented as having been translated into Turkish. In addition, the study was intended for transferring the challenges, encountered around narrator-compiler, of theoretical approaches and tales, other verbal folk products and the solvings found for the challenges with the point of views of competent scientists in this field. It has occurred that there is a high tradition of telling legend, tale and joke in the region. The reality of verbal products effects on folk narrations, still known nowadays, is undeniable and it has great effect on folk narrations. Jokes, tales and folk stories in point of performance are significant theoretical structure. Coffee-houses and family councils have big effects on occurring and holding of narration tradition. Narrations are generally performed in these places. In this article, sources and scientists that were referenced, guided to me for the problems I faced while applying collation methodology methods which I presented under title of "The Challenges I had in Collation". Contributions of theoretical approaches and methods occurred from office work's are undeniable. However, except this kind of knowledge, when looking at studying zone information that we get can be different. In east and South-east cities which have various beliefs, etno-folkloric elements, various languages and dialects, to reach the narrators, having rich cultural values, will bring to light to current accretion of stories and tales. Especially, differences in cultural aspects are important for compilers in terms of presenting variety in theory.

Keywords: Collation, Tradition, Verbal Traditional Products, method, theory

Giriş

Sosyal bilimciler konularını incelemek için çeşitli araştırma metotları geliştirmişlerdir. Bir sosyal bilim olan folklorun da bu konuda kendi metodolojisi vardır. Sosyal bir olay olan folklor, malzemesini iki kaynaktan elde eder:

- 1- Yazılı kaynaklar
- 2- Sözlü kaynaklar

Çalışmalarda daha çok sözlü kaynaklar üzerinde duruldu. Bu çalışmalarda, bize folklor araştırma metotlarını tanıtan üç kaynak vardır:

- 1- *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*¹
- 2- *Halk Edebiyatı Dersleri*²
- 3- *Sibirya'dan Bir Masal Anası*³

1 Özkul Çobanoğlu, *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.
 2 Pertev Naili Boratav, *Halk Edebiyatı Dersleri*, Türk Tarih Vakfı, İstanbul 2000.
 3 Mark Azadovski, *Sibirya'dan Bir Masal Anası*, Çeviren ve önsözü yazar: İlhan Başgöz, T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2002.

İlk önce Özkul Çobanoğlu'nun, "*Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*" adlı eserinde bahsettiği araştırma metotlarına değineceğiz. Çobanoğlu, sahaya çıkmadan yapılan masa başı teorik çalışmaların yetersiz olduğunu düşünerek, derleme yapacak insanın özelliklerini aşağıda bildirerek kitabına başlıyor:

"Yalnızca teknik ve teorik derleme bilgisiyle derleme yapamayız. Derlemeyi yapan kişi bu işi sevmeli, derlemeye meyilli ve merakı olmalı yoksa sadece kuru bilgiyle derlemeler tam bir fiyasko olur"

- 1- Derlemeci önyargularla hareket etmemeli
- 2- Derlemeci dikkatli ve duygularını işinden ayırarak tarafsız olarak gözlem yapabilme yeteneğine sahip olmalıdır.
- 3- Derlemeci, her türlü sosyal kesimden insanların psikolojisini kavrayarak, konuşturabilme, söyletebilme yeteneğine sahip olmalıdır.
- 4- Derlemeci, halk içine karışmaktan zevk alan, halkı seven bir kişiliğe sahip olmalıdır. (Çobanoğlu, 1999, s. 46)

Alan araştırması, sistemli bir çalışmanın ürünüdür. Belli bir yöntem ya da ön hazırlık safhası olmazsa sonuç beklendiği gibi olmayabilir. Araştırmacıların bu hataya düşmemesi için yöntemlerin belli bir sıraya konulması gerekiyor.

Derlemeden önce yapılması gerekenleri Çobanoğlu şöyle açıklar:

- 1- Konu seçilmeli
- 2- Konu hakkında bir ön araştırma yapılarak konu sınırlandırılmalı ya da genişletilmeli
- 3- Araştırma konusuna dair bir ön rapor hazırlanmalı
- 4- Bu rapor araştırmanın amacını açıkça ifade etmeli
- 5- Araştırma amacınızı gerçekleştirmek için uygun olan yöntemleri belirlemeliyiz
- 6- Çalışmayı gerçekleştirmek için bir taslak planı hazırlamalıyız
- 7- Gerekli araç- gereç ve diğer hazırlıklar tamamlanmalı (Çobanoğlu, 1999, s. 48)

Derlemeye başlamadan önce, çalışılacak yöre hakkında bilgi toplanmalıdır. Edinilen bu bilgiler derlemecinin işini daha da kolaylaştıracaktır. Çevrenin sosyal, kültürel yapısının bilinmeden hareket edildiği zamanlarda araştırıcının davranışları yöre halkı tarafından yadırganabilir.

Çobanoğlu'nun üzerinde durduğu en önemli hususlardan biri de, derlemelerde kullanılacak yöntemlerin belirlenmesi ve kaynak kişiye yaklaşım biçiminin ve sorulması gereken soruların önceden planlanmasıdır. Ancak bu plan çerçevesinde hareket edilirse halk kültürü malzemesinin aslı öğrenilebilir.

Derleme yaparken kaynak kişinin tereddütlerinde ya da duraklamalarında doğru yaklaşım metotları belirlenirse, kaynak kişinin anlaşılmadığı zamanlarda doğru tepkiler verilebilirse karşıdaki kişiye güven verilmiş olunur. Ayrıca anlatıcının aktarımı sırasında jest ve mimiklerle anlatıcının dikkati dağıtmamalıdır, onların değerlerine ters düşülmemelidir. Şive ve ağız özelliklerimiz bile karşılıklı etkileşimde önem arz edebilmektedir. Derlemede kaynak kişiye ve onun kültürünün getirdiği farklılıklara yabancı olunmamalıdır. Araştırılan kültüre uyum sağlanırsa derlemeler daha verimli geçecektir.

Alan araştırması yapılırken dikkat edilmesi gereken bir önemli nokta da, fiziki görünüş ve davranışlarımızın doğrallığıdır. Bu sayede karşıdaki kişiye güven verilmiş olunur. Çobanoğlu'nun, derlemeye çıkacak araştırmacılara son önerileri şu şekildedir:

“Her türlü alan araştırması önceden tahmin edilemeyen şeylerden etkilenir:

Toplulukta geleneğin yeri, kaynak kişilerin nitelikleri, yaşları, sağlık durumları, uyku saatleri, işleri, işlerinin mahiyeti, yılın mevsimi, hava durumu, evde misafir veya çocuk olup olmaması gibi faktörler bunların sadece birkaçıdır. Ayrıca alan araştırmacısının nasıl hareket edeceği ve neler giyileceği de önemli konular arasındadır. Bu hususlarda gereğinden fazla veya az giyinmeğe dikkat edilmeli davranışlarda da olabildiğince doğal ve kendisi olmaya çalışmalıdır.” (Çobanoğlu, 1999, s.69)

Bize folklor araştırma metotlarını tanıtan ikinci kaynak ise: Mark Azadovski'nin “Sibirya'dan Bir Masal Anası” adlı eseridir.

Azadovski denince akla ilk gelen şey, anlatıcının rolü üzerinde durduğu çalışmalarıdır. Ayrıca o, anlatıcının rolünü daha önceki çalışmalarda olduğu gibi dar kalıplar içinde ele almamış; anlatıcının sosyo-kültürel çevresini, ahlak ilkelerini, hayatındaki olayları dikkatlice irdelemiştir. Azadovski, masal anlatan kişiyi kişisel yaratımından dolayı özgün bir edebiyat sanatçısı olarak görür. Ona göre her anlatım başlı başına yeni bir yaratımdır. Bir başka önemli husus da, masalı anlatanla, dinleyen arasındaki karşılıklı etkileşimdir. Azadovski, dinleyici kitlesinin ve sayısının anlatıcı üzerinde etkisinin büyük olduğuna inanıyor ve bize masal çalışmaları için yeni bir metot öneriyor.

Kişinin yaşadığı sosyal olaylar ve çevresel etmenlerin birey üzerinde gösterdiği etki yadsınamaz. İnsanoğlu, her dönemde farklı sorunlarla ve küresel değişimlerle yüzleşmektedir. Azadovski, bu değişimlerin kişinin hayatındaki etkilerinin anlaşılması için farklı dönemlerde derlemelerin tekrarlaması gerektiğini vurgular. Böylece, kişinin hayatında meydana gelen değişimler daha net bir şekilde gözlemlenebilir.

Her masal anlatımı farklı bir yaratımdır. Çünkü bir masal zaman geçtikçe hafızada değişik şekiller almakta ve içerikte de farklıklar göstermektedir. Anlatıcı, masalının içeriğini ve uzunluğunu bulunduğu ortama ve şartlara göre değiştirebilmektedir. Bu durum da masalların değişken, güncel bir yapısı olduğunu bize gösterir.

Sözlü gelenek ürünleri durağan değil, canlıdır. Yaşanılan dönemden, siyasi olaylardan ve değişen jenerasyonun kültür üzerindeki etkilerinden gelenek asla soyutlanamaz her dönemde kendini yeniler ve farklı sözlü yaratımlar ortaya çıkar. Anlatıcının ve dinleyicilerin beklentileri, dünya görüşleri, kişilikleri, folklor 'un araştırma metotlarından olan derlemelerde içeriği belirleyebilmektedir.

İlhan Başgöz'ün bu konudaki görüşleri bize yol göstermektedir. Başgöz:

“Sözlü gelenekte hiçbir halk edebiyatı türünün, değişmez, donup kalmış, kuşaktan kuşağa böylece aktarılan bir metni veya biçimi yoktur. Bu türlerin değiştiği yerlerde, değişik zamanlarda yeniden yaratılan metinleri vardır. Bu yeniden yaratılan gösterimde anlatıcının ustalığı, yaşı, işi, bulunduğu toplum katı, din inançları, değer yargıları önemli değişiklikler yapar. (Başgöz, 2002, s.1)

Her kültürel ürün ya da değer yargısı kendi bulunduğu toplumsal ölçütlerle değerlendirilmelidir. Bir dilin doğup geliştiği toplumsal yapı, örf, adet ve toplumun genel mesleki yöneliminin dil üzerindeki etkisi oldukça büyüktür.

Bize folklor araştırma metotlarını tanıtan üçüncü ve son kaynak ise, Pertev Naili Boratav'ın *“Halk Edebiyatı Dersleri”* adlı çalışmasıdır. Boratav, toplama işinin (derlemenin) hazırlık safhası ve uygulanmasıyla ilgili, aşağıdaki açıklamalarla bize kaynaklık ediyor.

Boratav'a göre, derlemeye başlamadan önce belirlenecek yol, çalışmanın kaderini büyük ölçüde etkileyecektir. Derleme yapmaya yabancı bir bölgeye gidiliyorsa, yanımızda o bölgeyi bilen biri götürülmelidir. Alana kalabalık bir şekilde gidilirse halkta şüphe uyandırılabilir, yapılan iş sessiz sedasız yapılmalıdır. Birebir mülakatta ise, sorular dolaylı yoldan usulüne göre sorulmalıdır. Malzemenin cinsine göre iki çalışma tarzı vardır:

1. Vasıtalı usul: *Bu usule göre çalışan toplayıcının yapacağı şey, daha evvel, tetkik ettiği muhitten kendine “şerik”ler (ortaklar, çalışma arkadaşları) bulmak suretiyle, araştırdığı mevzuların süratle tezahür(belirti) etmesi için vesileler aramak olacaktır: Halkı derneklerin toplanmasına teşvik etmek, toplantıları kaçırmamak, hastalara bakan, muhitin batıl itikatlarını en iyi bilen kimselerle düşüp kalkmak gibi...”* (Boratav, 2000, s.45)

2. Vasıtasız usul: *“Vasıtasız toplama usulünü, psikolojik amiller de balalayabilir. Bundan dolayı, mümkün olduğu kadar doğrudan doğruya soru sormak suretiyle malumat toplamaktan çekinmelidir. Soru sorulsa bile, soru diye değil, tabii konuşmanın seyri içinde istintak(sorgulama) hissini vermeden sorulmak icap eder.”* (Boratav, 2000, s.46)

Derlemelerde, genellikle anlatıcı karşısındaki kişiden maddi beklenti içinde olmamaktadır. Mülakat (sohbet) havasında geçen çalışmalarda kişinin boş vaktinde icra edilmelidir. Çünkü kişi, işini bırakıp da sorulan sorulara cevap veremez. Her iki tarafın muvaffakiyeti için uygun zaman ve mekân şarttır. Derlemelerde malzeme elde etmek istiyorsak, anlatıcının müsait olduğu zamanları dikkate almalıyız. Kısıtlı ve uygun olmayan zamanlarda yapılan mülakatlar, içerikte ve konu çeşitliliğinde kısırlığı beraberinde getirebilmektedir. İyi kayıt yapmak için gerekli ortam ve koşullar oluşturulmalıdır. Ancak bu şekilde sağlıklı bir folklor arşivi oluşturabilir ya da uğraş verilen alanla ilgili elle tutulabilir bilgilere ulaşılabilir. Bunun yanında, elde edilen bilgilerin hiç zaman kaybetmeksizin yazıya aktarımı gerekmektedir.

Çalışılacak konulara göre folklor araştırmaları çeşitlilik arz edebilmektedir. Cinsiyetin önem arz ettiği derleme mevzularında ise, uygun yöntemler belirlenmelidir. Kadınlar üzerinde yapılacak bir çalışmaya anlatıcının hemcinsi değil de, bir erkek giderse, anlatıcı çalışılan konu üzerinde asla rahat olamaz. Aynı durum erkekler için de geçerlidir.

Derleme yapılırken, dikkat edilmesi gereken bir önemli husus da, anlatıcının dilinin, şivesinin değiştirilmeden metne aktarılmasıdır. Çünkü dil özellikleri ve şive o toplumun kültür mirasıdır, konudan, içerikten ayrı düşünülemez. Bununla birlikte derleme yapılan konunun sadece bir anlatıcıdan dinlenmesi konuda karmaşayı önler ve daha toplu bir materyal elde edilmesini sağlar.

Araştırma yapılacak alana gidilmeden önce, o yer hakkında etraflı bilgi edinilmelidir. Yapılacak bu masa başı çalışması karşılan güçlüklerle ve olası sürprizlere karşı bizleri hazırlıklı kılabilir. Çalışma yapılırken kişinin arzusu dışında bir harekette bulunmamalıdır. Aksi hareket bir folklorcu için asla etik değildir.

1. Alfabetik Sıraya Göre Kaynak Kişiler, Görüşme ve Konu İçerikleri Hakkında Bilgiler

1.1. Gabriel Ak, Mardin – Merkez, 55, Rahip

Kırklar Kilisesi rahibi Gabriel Ak ile Mardin’de kamera kaydı ile derleme yapılmıştı. Ataları 450–500 yıl önce Mardin’e yerleşmişlerdi. Kendisi rahip olmasına rağmen evliydi. Kilise içinde sakin bir yaşam süren Ak, bize Süryani gelenek ve görenekleri, ibadet şekilleri, bayramları, türküleri ve yöre halkı ile olan ilişkileri hakkında bilgiler vermişti. Aynı zamanda, ağıtın ve ölümün Süryanilerde ne anlama geldiğini bize hem etraflıca anlatmış, hem de ağıtları ve türküleri bize okumuştur. Derlemelerimizi Kilise içinde yapmıştık. Rahip Gabriel ile önceden randevulaşmış ve bize ayrılan 1 saat içinde çok samimi bir sohbet gerçekleştirmiştik.

1.2. Gülnaz Karasungur, Bingöl – Merkez, 62, Ev Hanımı

Karasungur 62 yaşındaydı ve 5’i kız, 1’i erkek olmak üzere 6 çocuğu vardı. Daha önce iki çocuğunu doğumda, eşini ise 2006 yılında kaybetmişti. Bingöl’ün Ilıca beldesi Alevilerinden olan Karasungur, 12 yaşında evlenmiş, 17 yaşına geldiğinde ise eşiyle Bingöl merkeze yerleşmişlerdi. Kendisi bize başından geçen olayları ve bazı efsaneleri anlatmıştı. Aynı zamanda dualarında, Alevi-Bektaşî uluları olan, Hızır as, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in adlarını asla eksik etmezdi. Evinde yapılan derlemeler sohbet havasında geçmiş ve oğlu kamera çekimini gerçekleştirmişti.

1.3. Hüsnü Korkankorkmaz, Bingöl-Ortaçanak Köyü, 72, Emekli Memur

Korkankorkmaz, Bingöl’ün tanınmış şahsiyetlerindendi ve sözlü kültür ürünlerini çok iyi biliyordu. Memuriyet yaptığı için birçok köyde ve ilçede bulunmuş, aile büyüklerinden ve yaşlılardan dinlediği, öğrendiği Alevi – Bektaşî efsanelerini bana aktarmıştı.

1.4. İsmail Akgül, Bingöl-Merkez, 84, Esnaf

1933 Elazığ-Palu doğumlu olan Akgül’ün 3 erkek, 3 kız olmak üzere 6 çocuğu vardı. Bingöl’e 1952 yılında, tarla meselesi yüzünden çıkan kan davası sebebiyle göç etmişlerdi. İsmail Akgül, Bingöl’de hazır giyim işi ile uğraşmıştı. Eşi Mevlide Akgül dayısının kızıydı. 500 lira başlık parası ile eşiyle evlenmişti. Kendisinden Palu tarihi, türküleri ve başından geçen bazı meseleler hakkında bilgiler almıştım.

1.5. Kalenderi Geleneği ve Köy Muhiti Hakkında Kısa Bilgi (Mardin)

Mardin’de kalabalık bir topluluk olan Kalenderilerin kendilerine ait köyleri vardı. Bu köye gidilmesi için uygun şartların, kişilerin ve teçhizatın sağ-

lanması mühimdi. Yöre hakkında fazla bilgim olmadığı için, bana yardımcı olabilecek ekibin oluşturulması gerekiyordu. Bir arkadaşım sayesinde ekibi oluşturduk. Mardin’de, folklor ve derlemeleri ile uğraşan Sait Bey ile tanıştık. Ardından bize araç tahsis eden ve Mardin’de halkla ilişkileri iyi olan bir büyüğümüzle, Rıdvan Bey ile köye gittik. Köy şehir dışında Nusaybin yakınlarındaydı. Adı Kasrı Kalenderiye’ydi Burada köyler Yukarı Aydınli, Zeytinli, Kalendera ve Kasrı Kalenderiye diye dörde ayrılıyordu. Kasrı Kalenderiye’de ağalar, muhtar ve maddi durumu iyi olanlar yaşıyordu. Diğer üç köyde ise sınır ticareti ve bölge halkı tabiriyle “mazotçulukla” uğraşan, orta gelirli halk yaşamaktaydı.

Keleş ailesiyle yapılan derleme Kasrı Kalenderiye; Ermanoğlu ailesiyle yapılan derleme ise Kalendera köyünde gerçekleşmişti. Köy sakinlerine muhtarın evini sorup bulmuştuk. Muhtar ve ailesi aynı zamanda köyün ağaları sayılıyordu. Aşiret sistemi bu köyde etkindi. İlk başta soruları Sait Bey sormuştu. Kalenderiler, Kasrı Kalendera köyüne Muş’tan gelmişlerdi. 300 yıldan beri Kalenderi köyünde yaşıyorlardı ve ana dilleri Kürtçeydi. Said Keleş ve ailesinden Kalenderi gelenekleri, yemekleri, Nasreddin Hoca fıkraları ve bölgede eskiden yaşayan Ermenilerin zanaatlarıyla ilgili bilgiler almıştık. Anlatılarda ağırlık bölgede yaşayan Ermeniler üzerineydi. Bu konu üzerinde fazla durulmasının sebebiyse, köylerinde savaştan kaçan bir Ermeni anasıydı. Adı Zekiye imiş ve köylüler üzerinde derin bir etki bırakmış.

Köy halkı, berdel usulü ile evlilik yapabiliyormuş. Berdel, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da başlık parası denkleştiremeyenlerin başvurdukları bir yöntemmiş. Aileler, kız çocuklarını aralarında değişerek erkek çocuklarıyla evlendirirlermiş ve evlendikleri eşlerini düğün günü görürlermiş.

Kadınlar için bu köyde ağıt yakılmazmış; fakat erkekler zengin ve sevilen insanlar ise, taziye 10 gün sürüyormuş. Ağıtlar ise 1 haftadan fazla sürermiş. Ağıtlarda kadınlar saçlarını, başlarını yolarlarmış.

Daha sonra topluluktan Nasreddin Hoca fıkralarıyla ilgili bildiklerini öğrenmeye çalıştık. Alınan bilgilerden sonra başka bir Kalenderi köyüne geçtik. Köylü rahatsızlık duymasın diye derleme yapılan kişilerin isimleri sorulmadı. Bu köyde de atalarının 300 yıl önce Muş’tan geldiğini ve köye üç büyüklerinin (Haydar, Sümeil, Leyçin) sayesinde geldikleri tarafımıza bildirildi. Köyde yaşlılar çok azdı. Türküler, Ağıtlar, Ninniler Kürtçe yakılıyordu. Güver Ermanoğlu bize birçok masal anlatmıştı. Bildikleri Nasreddin Hoca fıkralarını kendisinden dinledik. Ermanoğlu bize dini inançlarını ve bildiği fıkraları anlatmıştı. Abisinden ise Kürtçe olarak 3 Kalenderi fıkrası dinlemiştik. Aynı zamanda yörenin gelenek ve görenekleri ile ilgili tarafımıza çeşitli bilgiler verildi.

1.6. Nasra Şimmeshin, Mardin - Merkez, 85, Elişi Zanaatkârı,

Derlemeler için bir sonraki durağımız Mardin'di. Çok sesliliğin ve kültürel zenginliğin iç içe ve sorunsuzca hüküm sürdüğü bu şehir, folklor açısından bize eşsiz bir malzeme sunuyordu. Mardin'deki ilk derleme 85 yaşında ve Süryani olan Nasra Şimmeshin ile yapıldı. Kendisi Mardin'de tanınan bir kişiydi. Aynı zamanda, el nakışları, Mardin şarabı ve Kilise'ye Hz. İsa resimleri yapan bir zanaatkârdı. Kendisinden Arapça Süryani türküleri, ağıtları, bayram ritüelleri, yöre halkı ile olan ilişkileri, evliliği ve ibadet şekilleri hakkında bilgiler aldık. Aslen Mardinli olan Şimmeshin'in kökleri Mardin'e sıkı sıkıya bağlıydı. Beş çocuğu vardı. Çocukları yurt dışında yaşıyordu. Yaşadığı evde ise bir avlu vardı ve komşuları ile iç içe yaşamaktaydılar. Nasra Şimmeshin ile dil sorunumuz olduğundan, kızı bize anlatılanları Arapçadan çevirmişti.

1.7. Nebi Aktaş, Van – Merkez, 65, Yardımcı Hizmetli

Van'daki İlk derleme çalışması Van'ın Gürpınar ilçesi, Bölmeçalı köyünden Nebi Aktaş ile yapılmıştı. O zamanlar 65 yaşında olan Aktaş, geçici olarak çalıştığım okulda yardımcı hizmetli idi. Kendisiyle ülkenin sorunları ile ilgili derin bir sohbete dalmıştık ve o sırada bana "Üç Öküz" adlı hikâyeyi anlatmıştı. "Üç Öküz" adlı hikâyeye kendi görüşlerini katarak aktarmasından dolayı kendisiyle derleme yapmaya karar vermiştim. Birlik ve beraberliğin önemini vurgulayan "Üç Öküz" adlı hikâyeye Aktaş, Ortadoğu'daki savaşları ve Amerika'nın bölgedeki etkisini de eklemişti. Anlattığı hikâyeyi dinledikten sonra, bir İran destanı olan, Fırdevsi'nin Şehnamesinden "Rostem-i Zal"ı da bana anlattı. Son olarak "Hz. Musa ve Firavun" kıssasını dinlemiştim. Kıssası dinlerken şiveyi hiç bozmadan yazmıştım. Daha sonra, kendisinin yorgun olmadığı bir zaman, ses kayıt cihazıyla aynı hikâyeleri Aktaş'tan daha etraflı bir şekilde tekrar dinleyip derlemeyi tamamlamıştık.

1.8. Osman Oğur, Van – Merkez, 66, Emekli

Van'da yapılan ikinci derleme Van – Merkez Şahbağı köyünde yapıldı. Osman Oğur, 66 yaşında idi, Van'a İran'dan göçmüşlerdi. Bana İran'dan Türkiye'ye göç ederken yaşadıkları sıkıntıları anlattı. İran'dan Türkiye'ye aile kavgasından dolayı göç etmişlerdi. Türkiye'de geçen çocukluğunu dinledim. Bana "Zebellah" adında bir devin İran şahı adına haraç topladığını anlattı. Evli bir kadını kaçıran dev ile 150 atlının mücadelesini dinledim. Anlatılan bu efsane içinde, aylar insan gibi konuşmaktaydı. Daha sonra, hacı leyleklerin peygamberden önce kadın olduklarını ve çıplak gezdiklerini anlattı. Son olarak İran'da bir ayının kadını mağaraya kaçırdığını ve daha sonra kadının kaçtığını gören ayının kadına "mahey!" diye bağırdığını Osman Oğur'dan

dinledim. Zamanımızın kısıtlı olması nedeniyle derleme 2 saat sürmüştü. Derlemeye Osman Oğur'un torunu ile gitmiştim. Anlatıcı Bağ-Kur emeklisiydi ve bir oğlunu kaybetmişti. Aynı zamanda bir oğlu da yanlış iğne sonucu sakat kalmıştı ve yatalak olarak yaşıyordu. Eşi Zahide Oğur 64 yaşında idi. Zahide Oğur hakkında fazla bilgi alamadım. Kadınlar kırsal kesimde fazla konuşamazlardı; fakat Osman Oğur masalları ve efsaneleri anlatırken Zahide Oğur'da konuya müdahale edip, evliliklerine ve İran efsanelerine dair eşine yardımda bulunmuştu.

1.9. Rahmi Duzak, Bingöl – Merkez, 80, Emekli

Elazığ'ın Palu ilçesinden Bingöl'e göç eden Akgül ve Duzak aileleri Bingöl'e göçen ailelerden sadece ikisiydi. Bu derlemede ise, İsmail Akgül ve onun Palu'dan yakın ahababı olan, yıllardır Bingöl'de yaşayan Rahmi Duzak'a konuk olmuştuk. Derleme, diğerlerinde olduğu gibi sohbet - mülakat havasında geçmişti. Rahmi Duzak, 1937 Palu doğumluydu. 4 çocuğu vardı. Askerliğini İzmir'de yapmış, 1952'de Bingöl'e yerleşmiş ve Bingöl'de 20 yıl berberlik yaptıktan sonra Bayındırlık ve İskân Müdürlüğünde memurluğa başlamıştı. Eşi ile görüşerek evlenmemiş, aile büyükleri eşini seçmişti. Kendisinden Palu türküleri ile ilgili bilgiler almıştım. Rahmi Duzak bize türküleri yaşayarak anlatmış ve Palu türkülerinin geçmişinden bahsetmişti. Daha sonra sünnet düğünleri, Palu yemekleri, yeni doğan bebeklerde diş çıkarma, kız isteme gibi Palu gelenek ve göreneklerini kendisinden dinlemiştik.

1.10. Sıti Yıldız, Van – Merkez, 110, Ev Hanımı

Sıti Yıldız, 110 yaşında idi. İran'dan uzun yıllar önce Van'a göçmüşlerdi. Köy halkı tarafından kendisine *Sıti Hala* deniliyordu, kendisi anlattığı masallar ve efsanelerle tanınıyordu. Bize, "*Van Gölü Canavarı Efsanesi*"ni anlatmıştı. Haziran 2008'de ise vefat ettiğini öğrendik. Sıti Yıldız, masalları anlatırken olayın içindeymiş gibi hareket ediyordu. İlerlemiş yaşına rağmen el - yüz mimikleri çok canlı idi. Bu canlılık masallara, efsanelere renk katmıştı.

2. Derlemelerde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri

Yukarıda, derlemelerin nerede ve kimlerle yapıldığı hakkında özetler sunuldu. Derlemelerde karşılaşılan güçlükler ve bu güçlükler karşısında izlenen yola değinecek olursam; masallar, efsaneler ve diğer sözlü gelenekler üzerine anlatıcı tespit etmek için yaklaşık dokuz ay uğraştım. Efsaneler, masallar ve diğer sözlü gelenek kültür ürünleri hakkında bana bilgi verecek deneyimli kişilerin yokluğunu çektim. Derlemelerde anlatıcıyı saptamanın çok zorlu bir süreç olduğuna şahit oldum. Bu nedenle konuyu belirledikten sonra, o alanda uzman ya da yeterince bilgisi olan birini bulmak için bana

yardımcı olan kişilerle harekete geçtik. Derleme yapacağımız anlatıcıları tanıyan kişilerle görüştük. Bu görüşmelerden sonra, derleme yapılacak kişileri tespit ettik. Anlatıcıların tespiti yapılırken öncelikle, o bölgede yaşayan arkadaşlarım ve akrabalarımın bilgileri aldım. Mardin ve Van'da görüşme talebinde bulunduğum kişiler beni tanımadıkları için, tarafıma bolca soru sormuşlardı. "Masallar, efsaneler, gelenek ve görenekleriniz üzerine çalışma yapacağım" deyince konuya yabancı olmayanlar bu durumu garipsememişti. Pertev Naili Boratav'dan okuduğum - öğrendiğim "*Vasıtalı Usul*" yöntemini kullandığım için, gittiğim bölgelerde herhangi bir sorun yaşamamıştım.

2.1. Van Folklor Derlemelerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

2.1.1. Derleme Öncesinde Karşılaşılan Sorunlar

Bu başlıkta anlatıcı kişiye ulaşma safhasına ve karşılaşılan sorunlara değineceğiz. İlk olarak Van'da Nebi Aktaş ile derleme yapılacaktı. Aktaş geçici olarak çalıştığım okulda müstahdemdi. Günün belirli saatlerinde, yani akşam 18.00 ile 20.00 saatleri arasında müsait olabiliyordu. Sabah erken saatlerden akşam mesai bitimine kadar çalışan Aktaş, ilerlemiş yaşının vermiş olduğu olumsuz sağlık şatlarına rağmen çalışıyordu. Kendisiyle iş çıkışlarında görüşme talep ettiğimde, anlatıcının çok yorgun olduğunu gözlemledim ve Aktaş'ın müsait olduğu zamanlara göre mülakat zamanını ayarladım. Mekân olarak kendisinin rahat hissettiği kahvehaneler seçmiştik. Kalabalıkta çalışmak işimi zorlaştırıyordu.

2.1.2. Derleme Sırasında Karşılaşılan Sorunlar

Fiziki şartların ayarlanmasından sonra en önemli iş derlemenin kaydedilmesi safhasıydı. Nebi Aktaş ile yaptığım derlemeyi önce kâğıda aktarıp sonra kaydetmiştim. Anlatılanların kâğıda aktarımında karşılaştığım güçlüklerle kısaca değineceğim.

Anlatıcı konuyu anlatırken ne olursa olsun, aklındakileri kendi bilinç akışına göre değil de, yazma hızına göre ayarlıyordu. Hızlı anlattığı yerlerde kendisine müdahale etmem gerekiyordu; fakat bu durumda kaynak kişinin motivasyonu bozuluyor ve bildiği konuda duraksıyordu. Anlatılanların yazıldığı sırada dikkatimi çeken bir önemli hususta anlatıcının konuyu kısaltmasıydı. Yazma eylemi yavaş olduğundan dolayı anlatıcı bu durumdan sıkılıyor, düşündüklerini bana tam olarak aktaramıyordu. Nebi Aktaş'tan farklı günlerde dinlenen ve aynı olan bazı masallar yazıya aktarıldı. Görülen durum şaşırtıcıydı. Aktaş, ilk masalı bana anlattıktan beş gün sonra aynı masalı tekrar dinlediğimde, aktarımın daha da kısaldığını gözlemledim. Anlatılanla-

rın kâğıda aktarılmasından sonra, ses kayıt cihazı ve kamerayla aynı konular üzerinde kayıt işlemine başladım. Bu işlemi ilk önce ses kayıt cihazıyla dedim. Yazıyla aktarıma göre farkın şaşırtıcı olduğunu gözlemledim. Aktaş, konu içindeki ayrıntıları daha da artırmış, buna ek olarak *Salih Peygamber* menkıbesini de anlatmıştı. Aktarım işinde karşılaşılan bir diğer durum ise, Aktaş'ın kamera karşısında diğer aktarım metotlarındaki gibi (yazı ve ses kayıt cihazı) rahat olmamasıydı. Çözüm olarak ses kayıt cihazıyla kayıt yaptık. Çay eşliğinde ve anlatıcının rahat hissettiği sıcak ortamlarda yaptığımız beş görüşmeden sonra derlemeleri noktaladık. Bu beş mülakat ise, 1,5 aylık bir süreye yayılmıştı.

2.2. Bingöl Folklor Derlemelerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Hüsnü Korkankorkmaz'dan Alevi – Bektâşi efsaneleri ile ilgili derleme yapmak amacıyla yardım istediğimde, beni tanımadığı için güvensizlik duymuş ve olumsuz yanıt almıştım. Daha sonra kendisini tanıyan bir akrabam vasıtasıyla Korkankorkmaz ile iletişime geçip park ortamında kamera kaydı ile onlarca efsane ve masal derlemesi yapmıştık.

Bingöl'de sözlü gelenek ürünleri ilgili derleme yapmak istediğimiz Rahmi Duzak'ı bulmamız zor olmuştu. Bayındırlık ve İskân Müdürlüğünde çalışan Duzak, kendisiyle görüşeceğimiz vakit Elazığ' a gitmişti. Kendisi ile buluşmamız ve derlemeyi yapmamız bir haftaya yayılmıştı.

2.3. Mardin Folklor Derlemelerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

2.3.1. Derleme Öncesinde Karşılaşılan Sorunlar

Kalenderileri ve Süryani kültürünü araştırmak üzere bulunduğum Mardin'de bazı güçlüklerle karşılaşmıştım. İlk derlemeyi yapacağımız kişi olan Kırklar Kilisesi rahibi Gabriel Ak'ı bulmakta zorluk çekmiştik. Kendisi yoğun olduğu için, arkadaşım ile gittiğimiz gün değil de, iki gün sonrasına randevu alabilmıştık. Mardin'de Kalenderileri bulmak için bölgeyi her yönüyle tanıyan bir arkadaşımın yardımı talep ettim. Mardin'e gittiğimizde ise arkadaşım ve bana yardımcı olan bir grup ile Kalenderilerin yaşadığı bölgeye varmıştık.

Derlemelerde görüşülecek anlatıcının belirlenmesinden sonra, uygun zamanın ve şartların ayarlanması gerekiyor. Derleme yapılan kişiler bu işi maddi çıkar gözetmeksizin yapmışlardı. Anlatıcıya göre fiziksel şartlar ayarlandı, onların müsait olduğu vakitler gözetildi. Aksi halde istenilen malzeme ulaşamayabilirdik. Anlatıcıyla görüşülmeden önce telefonla veya akrabası vasıtasıyla randevulaşp görüşmelere öyle gidildi. Kısıtlı zaman şartlarında

bulduğumuz Mardin derlemelerinde ise, anlatıcılardan sadece Gabriel Ak ile randevulaştık. Diğer kişilerle görüşmelerimizi hafta sonuna denk getirilip çalışmalarımızı anlatıcıların evlerinde tamamlamıştık.

2.3.2. Derleme Sırasında Karşılaşılan Sorunlar

Derleme yapılırken, fiziki görünüş bir diğer önemli husustur. Derleme yapılacak kişilerin karşısına onlardan farklı kıyafet tarzıyla çıkılırsa veya sıra dışı hal ve hareketlerde bulunulursa, ortam sıcaklıktan ve samimiyetten yoksun olur. Böyle bir tablonun oluşmamasına önem vermiştik. Yani, Bingöl, Mardin ve Van'daki derlemelerde rahat ve garipsenmeyen kıyafetler tercih etmiştik.

Kameraya kaydetme işlemi sırasında karşılan en büyük sorun, anlatıcının kamera karşısında rahat davranamamasıydı. Bu durum Kalenderiler üzerinde yapılan derlemelerde açık şekilde görüldü. Kalenderilerin kaygılarını gidermek için, bana yardım eden ve yöre halkını tanıyan Mardinli arkadaşlarım ikna çabaları göstermişlerdi.

Haydar Ermanoğlu ile tanıştıktan sonra derleme yapmaya kendisini ikna etmiştik. Kamerayı açtıktan sonra kendisinin bu durumdan hoşnut olmadığını bize sorulan sorulardan anlamıştık. Sorulan sorulardan, polis ya da ajan olduğumuzu sandığını gözlemlemiştik. Bana neden köylerine geldiğime dair sorular sormuştu. Yanıtlamama rağmen bu durum kendisiyle rahat çalışmamıza engel olmuştu. Daha sonra bizi daha iyi anlayan ve hoşgörüyü gösteren çocuklarıyla derlemeler kamera kaydı olmadan, ses kayıt cihazıyla tamamlandı.

Ses kayıt cihazı kullanılan kişilerde daha rahat tavırlar gözlemlendi. Bu rahatlık malzemenin uzunluğuna da yansdı. Anlatılan gelenekler ya da maddeler daha ayrıntılı ve etraflıydı.

Mardin'de Kalenderiler ve Süryanilerle derleme yaptığımız zaman önemli bir sorunla, dil sorunuyla karşılaşmıştık. Önce, Süryaniler hakkında bilgi edinebileceğimiz en yaşlı kişi olan, Nasra Şimmeshin ile derleme yapmak istemiş; fakat daha sonra onun sadece Arapça bildiğini görmüştük. Bu durum planların bozulmasına sebep oldu. Birbirimizi anlayamıyorduk. Kızı söylenenleri bize aktarmaya çalışsa da, aramızda iletişim kopukluğu oluyordu. Sormak istediğimiz sorulara Şimmeshin Türkçe bilmediği için, sağlıklı yanıt alamıyorduk.

Lisan konusunda bir diğer zorluk Kalenderilerle yaşandı. Ben Kurmanci lehçesini bilmediğim için, Güver Ermanoğlu'nun anlattığı Kurmanci Kalenderi fıkralarının nerede başladığını ve nerede bittiğini kestiremiyordum. Bu

durum fark edildiğinde karşı tarafın size duyduğu güven ve sıcaklık azalıyor-
du. Çözüm olarak, bölgeyi bilen arkadaşım Kurmanci lehçesiyle diyalog kur-
muş ve sorun aşılmıştı. Ben de güler yüzlü tutum ve davranışlarımla işime
saygımı ve karşı tarafa samimiyetimi göstermeye çalışıyordum.

Pertev Naili Boratav'ın, "*Halk Edebiyatı Dersleri*" adlı kitabında araştır-
ma metotları ile ilgili bahsettiği en önemli noktalardan biri de, *vasıtalı usul*
idi. Derlemelerde en önemli noktalardan biri, birlikte hareket edilen kişileri,
yani takımın oluşturulmasıdır. Başka bir şehre derleme yapmaya gidilirken
muhte yabancı olmayan kişilerle hareket edilmelidir. Bu ayrıntıyı sahada
uygulamıştım. Nebi Aktaş ve Palu derlemeleri dışında yapılan bütün çalış-
malarda yanımda anlatıcıyı ve bölgeyi tanıyan birileri vardı. Bu durum uyum
sürecinin çabuk atlatılmasını sağlamıştı.

Takımın oluşturulması epey zaman alıyor. Örnek verecek olursak, Kalen-
deri derlemeleri için Mardin'e gelindiğinde, bölgeyi bilen arkadaşım yanımda
olmasına rağmen, ekibin oluşturulması zor olmuştu. Ulaşım sorunu büyük
sorundu; çünkü derleme yapılacak yer Nusaybin'in uzak bir köyüydü ve ar-
kadaşımın tahsis ettiği araç sayesinde Kasr-ı Kalenderiye köyüne varmıştık.
Köy halkı benimle gelen kişileri tanıdığı için, birden fazla kişiyle derleme ya-
pılması şanstı. Derlemelerde anlatıcının kendisini dinleyen kişi sayısında ar-
tış fark ettiği anda, heyecanlandığı ve sıkıldığı gözlemlenmişti. Said Keleş ile
yapılan derlemede kendisinin kalabalık karşısında rahat olmadığı ve sorulan
soruları rahatça cevaplayamadığı gözlemlenmişti.

Sonuç

Sözlü anlatı geleneğinin devam ettiği, etkili olduğu ve yüz yüze ilişkilerin
değer arz ettiği mekânlarda gelenekten geleceğe aktarılan her bilgi sonraki ne-
sil için vazgeçilmez birer kültür hazinesi hüviyetindedir. Bu mirası doğru ve
etkin yöntemlerle araştırma metotlarına aktarmak ise meşakkatli bir çalışma
gerektirmektedir. Yukarıda belirtilen yöntem ve kuramlar bu alanda çalışma
yapacak araştırmacılara kolaylık sağlaması bakımından yol gösterici olabile-
cektir. Yukarıda anlaşılabileceği üzere, araştırma metotlarında anlatılan yöntem-
ler birçok noktada, yapılan derlemelerde gözlemlendiğimiz sonuçlarla örtüşüyor.

Yukarıda belirttiğimiz teorik kaynaklarda derlemelerde kullanılması gere-
ken malzemelerin niteliği ve fonksiyonları üzerinde pek durulmamıştı. Ayrıca
derleme sırasında, anlatıcı aktarma işini icra ederken kullanılan malzeme
niteliğinin önemli olduğu gözlemlenmiştir. Örnek verecek olursak; anlatıcı-
nın aktaracaklarını kameraya almak istediğimiz zaman, bu kişilerin hemen
hepsinde bir rahatsızlık gözlemlenmiştir. Kamera gören bazı anlatıcılar he-

yecanlanıyor, bazıları ise, söylemek istediklerini rahatça söyleyemiyordu. Anlatıcılar çekilen görüntülerin farklı yerlerde kullanılmasından korkuyorlardı. Ses kayıt cihazında ise bu durumla karşılaşmadı. Karşılaşılan başka bir sorun ise, dil sorunu idi. Yapılan çalışmalarda, yanımda bölge halkının dilini ve kültürünü iyi bilen birileri oluyordu. Bu yöntem işimizi kolaylaştırdı. Masa başında yapılan teorik çalışmalar sahada etkin bir şekilde kullanıldığında iyi derleme sonuçlarına ulaşılabilir. Bunun için bilgi, sabır ve hoşgörü gerekiyor. Yaptığımız işin bize kattıklarının farkında olabilirsek ve folklor araştırmalarını severek yaparsak, çalışmalarımız hem yerini bulacaktır, hem de gelecek araştırmacılar için önem arz edebilecektir.

Kaynakça

- Azadovski, Mark, (2002), *Sibirya'dan Bir Masal Anası*, (Çeviren ve önsözü yazan: İlhan Başgöz), Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- Baskom, William, (1963), *Four Functions Of Folklore*, Indiana, Journal Of American Folklore.
- Başgöz, İlhan, (1985), *Dede Korkut Üzerine Notlar*, İstanbul, Folklor ve Etnografya Araştırmaları.
- Boratav, Pertev Naili, (1945), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara, MEB Basımevi.
- , (2000), *Halk Edebiyatı Dersleri*, İstanbul, Türk Tarih Vakfı.
- , Eberhard Wolfram, (1953), *Typen Turkischer Volksmarchen*. Wiesbaden, Berlin.
- Çobanoğlu, Özkul, (1999), *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara, Akçağ.
- Degh, Linda, (1989), *Folktales and Society*, Indiana, Indiana University Press.
- Dorson, M. Richard, (1982), *Folklore and Folklife*, Chiago, University of Chicago Press.
- Güvenç, Ahmet Özgür, (2014), *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Mizahi Destanlar*, Ankara, Gece Kitaplığı.
- Kaplan, Mehmet, (1979), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1*, İstanbul, Dergâh Y.
- Köprülü, Mehmed Fuad, (1928), *Türklerde Halk Hikâyeciliğine Ait Bazı Maddeler*, İstanbul, Türkiye Dergisi.
- , (1926), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Türkiye Neşriyat.
- Melikoff, İrene, (1996), *Alevi Bektaşî Araştırmaları*, İstanbul, Cem Kültür Yayınevi.
- Örnek, Sedat Veyis, (1977), *Türk Halkbilimi*, Ankara, İş Bankası Yay.
- Propp, Vladimir, (1985), *Masalın Biçimbilimi*, İstanbul, Bilim Felsefe Sanat Yayınları.
- Şapolyo, Enver Benhan, (1938), *Halk Ninnileri*, İstanbul, İstanbul Muallim Ahmet Halit Kitabevi.
- Thompson, Stith, (1955-1958), *Motif Index Of Folk Literature: A Classification Of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Medieval, Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books And Local Legends*, Indiana, Indiana University Press.

BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

THE JOURNAL OF BINGOL STUDIES

Yıl 3, Sayı 1, Temmuz 2016

ISSN: 1309-369X